

CIVIL PROCEDURE CODE, 1908

દીવાની પ્રક્રિયાત્મક સંહિતા, ૧૯૦૮

પ્રકરણ – ૧ : પ્રસ્તાવના

પરિચય:

સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, 1908 એ ભારતના નાગરિક કાર્યવાહીમાં વહીવટી પ્રક્રિયા માટેના નિયમોને આવરી લેતો પ્રક્રિયાત્મક કાયદો છે.

કાયદાના બે પ્રકાર છે:

૧. મૂળ કાયદો:

પક્ષકારોના હક્ક અને જવાબદારીઓ મૂળ કાયદા દ્વારા નક્કી થાય છે. ઉદાહરણો: મિલકતના હસ્તાંતરણ કાયદો, ઉદ્યોગિક વિવાદ કાયદો, ભારતીય ફોજદારી કાયદો, ભારતીય કરાર કાયદો, વગેરે.

૨. પ્રક્રિયાત્મક કાયદો :

પ્રક્રિયાત્મક કાયદો હક્ક અને જવાબદારીઓ અમલમાં મૂકવા માટેની પ્રક્રિયા અને યંત્રણાની રૂપરેખા આપે છે. ઉદાહરણો: ભારતીય પુરાવા કાયદો, નાગરિક પ્રોસિજર કોડ, મર્યાદા કાયદો, દંડ પ્રોસિજર કોડ, વગેરે. સિવિલ કોર્ટમાં અનુસરવાની પ્રક્રિયાને નક્કી કરતો કાયદો નાગરિક પ્રોસિજર કોડ દ્વારા સંચાલિત છે અને આ નાગરિક પ્રોસિજર કોડ પ્રક્રિયાત્મક કાયદાની સૌથી મહત્વપૂર્ણ શાખાઓમાંની એક છે.

સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, 1908 નો ઇતિહાસ:

1859 સુધીમાં, ભારતમાં કોર્ટ પણ એકરૂપ નાગરિક પ્રોસિજર કોડ નહોતો, જેના મહત્વને ધ્યાનમાં રાખીને 1859 માં પ્રથમવાર નાગરિક પ્રોસિજર કોડ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. પરંતુ આ કોડ સુપ્રીમ કોર્ટ (રાજચિલ્ન કોર્ટ) અને સદર દિવાની અદાલતો પર લાગુ નહોતો થતો.

1861 માં, ભારતીય ઉચ્ચ અદાલત અધિનિયમ પસાર થયો અને આ સુપ્રીમ કોર્ટ તથા સદર દિવાની અદાલતોથી મુક્તિ મળી. પછી મદ્રાસ, બોમ્બે અને કલકત્તામાં ઉચ્ચ અદાલતોની સ્થાપના કરવામાં આવી.

આ કોડ 1859 ની સવિશેષ સુધારા સાથે લાગુ થયો. આ કોડ નિયમિત રીતે સુધારાયો અને 1877 અને 1882 માં નવા કોડ તૈયાર કરવામાં આવ્યા. વર્તમાન નાગરિક પ્રોસિજર કોડ 1908 માં કાયદા પંચની ભલામણોને ધ્યાને રાખીને લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો.

અર્થ અને ઉદ્દેશ્ય:

નાગરિક કોર્ટમાં અનુસરવાતી પ્રક્રિયા અને પ્રથાઓ નાગરિક પ્રોસિજર કોડ, 1908 દ્વારા નિયંત્રિત છે. આ કોડનો મુખ્ય ઉદ્દેશ કોર્ટમાં અનુસરવામાં આવતા કાયદા અને પ્રથાઓને એકત્રિત અને સુધારવો છે. પ્રક્રિયાત્મક કાયદાનો ઉદ્દેશ્ય મૂળ કાયદાની સિદ્ધાંતોને અમલમાં મૂકવો છે.

સુપ્રીમ કોર્ટના કેસ સૈયદ મોહમ્મદ વી/સે. અબ્દુલ્લા હબીબ માં જણાવ્યું છે કે "પ્રક્રિયાત્મક કાયદો હંમેશા મૂળ કાયદાને અનુરૂપ રહેવું જોઈએ." તેથી, કોર્ટમાંથી મેળવવામાં આવેલ રાહત સંબંધિત મૂળ કાયદાની જોગવાઈઓ હેઠળ આપવામાં આવે છે પરંતુ તે અન્ય રીતે નહીં.

સિવિલ પ્રોસિજર કોડ નો વ્યાપ:

કોડના સીધા સામનો કરાતા મુદ્દાઓ માટે કોડ વિશદ છે, પરંતુ અન્ય બાબતો માટે આને વ્યાપક ગણવામાં આવે છે. ભવિષ્યના વિવાદોમાં ઊભા થતા તમામ પરિસ્થિતિઓની વિધાનસભા આગાહીને નહીં કરી શકે અને તેથી પરિસ્થિતિઓ માટે પ્રક્રિયા પ્રદાન નહીં કરી શકે. તેથી, આવા પરિસ્થિતિઓમાં, વિધાનસભાએ કોર્ટને સ્વાભાવિક ન્યાય, સમાનતા અને સારા મનસ્વીતા ના સિદ્ધાંતો પ્રમાણે નિર્ણયો લેવાની સત્તા પ્રદાન કરી છે. કોડની કલમ 151 નક્કી કરે છે કે "આ કોડમાં કંઈ પણ કોર્ટ ન્યાયના અંત માટે કે કોર્ટની પ્રક્રિયાના દુરુપયોગને અટકાવવાના હેતુ માટે જરૂરી હોય તેવા આદેશો આપવા માટેની સ્વાભાવિક સત્તાને મર્યાદિત અથવા અન્ય રીતે અસર કરશે નહીં."

સિવિલ પ્રોસિજર કોડ ની રચના:

નાગરિક પ્રોસિજર કોડને બે ભાગમાં વિભાજિત કરવામાં આવી છે:

1. કોડનો મુખ્ય ભાગ: કોડના મુખ્ય ભાગમાં 12 ભાગો છે જેમાં 158 કલમો છે. કોડનો મુખ્ય ભાગ કોર્ટની શક્તિઓ અંગેના સામાન્ય સિદ્ધાંતોનું નિર્ધારણ કરે છે.
2. પ્રથમ સમયપત્રક: પ્રથમ સમયપત્રકમાં 51 ઓર્ડરો છે અને દરેક ઓર્ડરમાં નિયમો છે. આ સમયપત્રકમાં કોર્ટની કાર્યક્ષમતા માટેની પદ્ધતિઓ અને રીતો પ્રદાન કરે છે.

વ્યાપ અને લાગુ પાડવું (Application):

કોડ સમગ્ર ભારતના ભાગો પર લાગુ પડે છે, સિવાય કે :

- a) નાગાલેન્ડ રાજ્ય અને આદિવાસી વિસ્તારો

તે ઉપરાંત, કોડમાં જોગવાઈ છે કે સંબંધી રાજ્ય સરકાર સત્તાવાર રજિસ્ટર દ્વારા નોટિફાઈ કરીને કોડના પ્રાવધાનોને વિસ્તૃત કરી શકે છે. આ જોગવાઈનો ઉપયોગ કરીને કોડને સમગ્ર રાજ્ય અથવા રાજ્યના ભાગમાં વિસ્તૃત કરી શકાય છે.

આ કોડ દ્વારા અનુસરવાતી પ્રક્રિયા ખૂબ જ સરળ અને પ્રભાવશાળી છે.

આ કોડ હકકો અને જવાબદારીઓના અમલ માટેની પ્રક્રિયા પ્રદાન કરે છે.

નાગરિક પ્રોસિજર કોડને અનેક વખત સુધારવામાં આવ્યો છે.

1999 અથવા 2002 ના સુધારા અધિનિયમોએ પ્રક્રિયામાં અનેક ફેરફારો કર્યા છે.

સિવિલ પ્રોસિજર કોડ સુધારા અધિનિયમો 1999, 2002:

મુખ્ય ફેરફારો નીચે મુજબ છે:

- દરેક દાવો શપથપત્ર દ્વારા સાબિત કરવો જોઈએ. (ક.26)
- દાવો દાખલ થયા પછી 30 દિવસની અંદર વાદીના પ્રતિવાદીને સમન્સ જારી કરવું. (ક.27)
- લેખિત નિવેદન 30 દિવસની અંદર દાખલ કરવું. કોર્ટ આ સમયગાળાને 90 દિવસ સુધી વધારી શકે છે. અગાઉ કોઈ સમયમર્યાદા નક્કી કરવામાં આવી નહોતી. (ઓર્ડર V, નિયમ 1)
- ડિક્રી પાસ કરનાર કોર્ટ તેની સીમાના બહાર ડિક્રી અમલમાં મુકી શકશે નહીં. (ક.32)
- જો ડિક્રીની કુલ રકમ બે હજાર રૂપિયા કરતા ઓછી હોય તો વચગાળા પરિચિતને અટકાવવાનો કોઈ આદેશ આપવામાં આવશે નહીં; પહેલા તે પાંચસો રૂપિયા હતો. (ક.58)
- અટકાવ્યા પછીની સંપત્તિના ખાનગી વેચાણને અયોગ્ય ગણવામાં આવશે. (ક.64)
- સુધારા વિવાદોના નિવારણ માટે નવા અને અસરકારક પદ્ધતિઓ પ્રદાન કરે છે, જેમ કે મધ્યસ્થી, સમાધાન અને મેડિએશન. લોક અદાલત આ માટે ખૂબ જ સારો ઉદાહરણ છે. (નવી ઉમેરેલી કલમ 89)
- જો વિવાદના વિષયની કિંમત રૂપિયા 1000 કરતા ઓછી છે, તો આવા વિવાદને અપીલ કરવામાં ન આવે. (ક.96)
- જો દાવાનો વિષય ક્વલ 25000 રૂપિયા સુધીની રકમ માટે છે, તો બીજી અપીલ લાગુ ન પડે. (ક.102)
- હવે દરેક સમન્સ દાવાની નકલ સાથે આવરી લેવું ફરજિયાત છે. (ઓર્ડર V, નિયમ 2)
- કોર્ટ સામી સિદ્ધિદાતાને સમન્સ ડિલિવરી માટે કુરિયર, ફેક્સ મેસેજ અથવા ઈલેક્ટ્રોનિક મેલ સેવા દ્વારા મોકલી શકે છે. (ઓર્ડર V, નિયમ 9)
- કોર્ટ સાક્ષીઓ અથવા કોર્ટમાં રજૂ કરેલા દસ્તાવેજોની તપાસ કરતી વખતે મુદ્દાઓને ફાળવવા માટે સમયગાળાને 7 દિવસ સુધી મુલતવી રાખી શકે છે.
- લેખિત દલીલો રેકોર્ડનો ભાગ બનશે, જો પક્ષ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવે. (ઓર્ડર XVIII, નિયમ 3-A)

ઉપરોક્ત સુધારાઓને સમગ્ર દેશમાં કેસોની વધારે સંખ્યા અને નાગરિક કાર્યવાહીનો ઝડપથી નિકાલ કરવા માટે અપનાવવામાં આવ્યા છે.

ઉપસંહાર

ઉપરોક્ત ચર્ચાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે નાગરિક પ્રોસિજર કોડ પ્રક્રિયાત્મક કાયદાની સૌથી મહત્વપૂર્ણ શાખાઓમાંની એક છે અને આ કોડ નાગરિક અદાલતોએ અનુસરવાની પ્રક્રિયા નિયંત્રિત કરે છે. નાગરિક પ્રોસિજર કોડ સરળ અને સ્પષ્ટ પ્રક્રિયા પ્રદાન કરે છે જે દ્વારા નિષ્પક્ષ અને નિષ્પક્ષ ન્યાય આપવામાં આવે છે.

પ્રકરણ 2 – વ્યાખ્યાઓ

પરિચય:

દરેક કાયદો અથવા કોડમાં વ્યાખ્યા કલમ હોય છે. વ્યાખ્યા કલમનું મહત્ત્વ એ છે કે તે કાયદા અથવા કોડમાં ઉપયોગમાં લેવાયેલા ખાસ શબ્દો અથવા અભિવ્યક્તિઓની સમજ, વ્યાખ્યા અથવા અર્થ માટે જરૂરી છે. વ્યાખ્યા કલમ દરેક કાયદા અથવા કોડનો મહત્વનો ભાગ છે. જો કોઈ વ્યક્તિ કાયદા અથવા કોડમાં ઉપયોગમાં લેવાયેલા શબ્દો અથવા શબ્દસમૂહોનો અર્થ જાણે છે, તો કાયદા સમજવો સરળ બને છે. તેથી, વ્યાખ્યા કલમ એક પ્રકારની કાનૂની શ્રેણી છે, જે એક શબ્દકોશની જેમ છે.

વ્યાખ્યાઓ:

સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ 2 નીચેની મહત્વની વ્યાખ્યાઓનો સમાવેશ કરે છે;

1 - કોડ [ક. 2(1)]:

- "કોડ" માં નિયમોનો સમાવેશ થાય છે.
- સમજાણ: કોડનો અર્થ છે 'કાયદાઓના નિયમિત સંગ્રહ, કાયદાની એવી શાખા જેમાં વિસંગતિ અને આચ્છાદન ટાળવા માટે વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવાયેલું હોય'. કોડનું મુખ્ય લક્ષણ એ છે કે કોડના શરીર અને નિયમો વચ્ચેનો તફાવત. કોડનું શરીર કોર્ટની જ્યુરિસ્ડિક્શન બનાવે છે અને નિયમો દર્શાવે છે કે કેવી રીતે આ જ્યુરિસ્ડિક્શનનો ઉપયોગ કરવો, તેને હાઈ કોર્ટ દ્વારા બદલવા અથવા સુધારવા માટે શકાય છે.

2 હકુમતનામું [ક. 2(2)]:

ડિક્ટીની વ્યાખ્યા આ મુજબ છે:

- વિવેચનાનું ઔપચારિક વ્યક્તિકરણ
- જે પક્ષકારોના હકોનો નિશ્ચિત રીતે નક્કી કરે છે
- કેસમાં વિવાદના તમામ અથવા કોઈપણ મુદ્દા સાથે સંબંધિત.

ડિક્રીમાં દાવાનો રદ કરવો અને કલમ 144 હેઠળ પ્રશ્નની નિશ્ચિતતાનો સમાવેશ થાય છે (ક.144 દાદની અરજીઓ સાથે સંકળાય છે), પરંતુ તેમાં સમાવેશ થતું નથી –

- a) કોઈ પણ વિવેચન જેમાંથી આદેશ તરીકે અપીલ થાય છે, અથવા
- b) ડિક્રી માટેનો કોઈ પણ આદેશ રદ કરવો.

ડિક્રીના મૂળભૂત તત્વો:

- વિવેચનાનું ઔપચારિક વ્યક્તિકરણ હોવું જોઈએ
- ડિક્રી કેસની ચાલુ પ્રક્રીયામાં પાસ થવી જોઈએ
- ડિક્રી દ્વારા પક્ષકારોના હકોનો નિશ્ચિત રીતે નક્કી કરવો જોઈએ
- વિવેચના હોવી જોઈએ

ડિક્રીના બે પ્રકાર:

1. પ્રાથમિક ડિક્રી
2. અંતિમ ડિક્રી

જ્યારે કાયદાના મામલાની સંપૂર્ણ રીતે સમાપ્તી પહેલાં આગળના પ્રક્રીયા લેવામાં આવે છે ત્યારે તે પ્રાથમિક ડિક્રી કહેવાય છે. જ્યારે વિવેચન સંપૂર્ણ રીતે કેસને સમાપ્ત કરે છે ત્યારે તે અંતિમ ડિક્રી કહેવાય છે. નોંધનીય છે કે ડિક્રી ભાગે પ્રાથમિક અને ભાગે અંતિમ હોઈ શકે છે. બંને પ્રાથમિક અને અંતિમ ડિક્રીને ઉચ્ચ કોર્ટમાં અપીલ કરી શકાય છે.

3 - આદેશ [ક. 2(14)]:

- 'આદેશ' એટલે નાગરિક અદાલતના કોઈ પણ નિર્ણયનું ઔપચારિક વ્યક્તિકરણ, જે ડિક્રી નથી.
- સમજાણ: અદાલતના વિવેચનને જો ડિક્રી ના કહેવાય તો તે આદેશ છે. આદેશ કોઈપણ નિર્ણયનું ઔપચારિક વ્યક્તિકરણ હોવું જોઈએ. આ નિર્ણય નાગરિક અદાલત દ્વારા ઉચિત રીતે પ્રકટ કરવો જોઈએ. આદેશ પક્ષકારોના હકોને નિશ્ચિતપણે નક્કી કરતો હોય અથવા ના પણ કરી શકે. આદેશ એક જ કેસમાંથી પસાર થાય છે. આદેશ બે પ્રકારના હોય છે, અપીલ કરી શકાય તેવા આદેશ અને અપીલ ન કરી શકાય તેવા આદેશ.

4 - ડિક્રી ધારક [ક. 2(3)]:

- "ડિક્રી ધારક" એટલે તે વ્યક્તિ કે જેના પક્ષમાં ડિક્રી કરવામાં આવી છે.
- સમજાણ: વ્યાખ્યાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ડિક્રી ધારકને સુચક અથવા દાવાર્થી હોવાની જરૂર નથી. તે વ્યક્તિ જે કેસનો પક્ષકાર નથી પણ જેને પ્રક્રીયા દ્વારા અમલાત કમાણ કરવામાં આવી છે તે પણ ડિક્રી ધારક છે. તેથી જ્યારે વિશિષ્ટ પ્રદર્શન માટે ડિક્રી પસાર થાય છે, ત્યારે આવી ડિક્રીનું અમલાત દાવાર્થી તેમજ આરોપી બંને દ્વારા શક્ય

છે અને તેથી બંનેમાંથી કોઈપણ ડિકી ધારક હોઈ શકે છે. (સત્યાવતી વીઆરસ રાજિન્દર સિંહ અને અનર. [(2013) 9 એસએસસી 491])

5 - વિદેશી ચુકાદો [ક. 2(6)]:

- "વિદેશી ચુકાદો" નો અર્થ વિદેશી અદાલતનો ચુકાદો છે.
- કેસ: કરનેલ સિંહ સમ્ધાર વીઆરસ સમ્ધાર અને કાંગ લિમીટેડ, એર 2011 એનઓસી 69 પી. અને એચ. આ કેસમાં વિદેશી અદાલત દ્વારા થોપવામાં આવેલ ખર્ચને ડિકી માનવામાં આવ્યો હતો. તે કલમ 44-એ, સીએપીસી હેઠળ અમલાત કોર્ટમાં શક્તિમાન હતી. જ્યારે ડિકી ધારક એ માને છે કે કંઈ જ વસૂલ કરવામાં આવ્યું નથી, ત્યારે વિદેશી અદાલત અને ભારતના કોર્ટ બંનેમાં સમાન સુનાવણી કરવી બંધાયેલ નથી.

6 - સરકારી વકીલ [ક. 2(7)]:

- "સરકારી વકીલ" માં રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિમાયેલા કોઈપણ અધિકારીનો સમાવેશ થાય છે જે આ કોડ હેઠળ આપેલા કાર્યોને કરે છે અને કોઈપણ વકીલ જે સરકારી વકીલના દિશા હેઠળ કાર્ય કરે છે.

7 - ચુકાદો [ક. 2(9)]:

- "ચુકાદો" નો અર્થ એ છે કે જજ દ્વારા ડિકી અથવા આદેશના આધારે આપવામાં આવેલ નિવેદન.
- સમજાણ: ચુકાદો એ ડિકી અથવા આદેશના આધારે જજનો નિવેદન છે. ચુકાદો દાવાર્થી અને આરોપી માટે હકો અને જવાબદારીઓ પ્રદાન કરે છે.

8 - જજમેન્ટ દેવાદાર [ક. 2(10)]:

- "જજમેન્ટ દેવાદાર" એનો અર્થ છે કોઈપણ વ્યક્તિ જેણે વિરુદ્ધ ડિકી પસાર કરવામાં આવી છે અથવા કોઈ આદેશ લાગુ પાડવાનું છે.

9 - કાનૂની પ્રતિનિધિ [ક. 2(11)]:

- "કાનૂની પ્રતિનિધિ" નો અર્થ છે તે વ્યક્તિ કે જે કાયદા હેઠળ મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિની સંપત્તિનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે, અને તેમાં કોઈપણ વ્યક્તિનો સમાવેશ થાય છે જે મૃતકની સંપત્તિ સાથે વ્યાજબી રીતે જોડી છે, અને જ્યારે પક્ષકાર પ્રતિનિધિ તરીકે કેસ કરે છે અથવા કરવામાં આવે છે ત્યારે તે વ્યક્તિ જેને મુદતના અંતે સુવિધા પ્રાપ્ત થાય છે.
- સમજાણ: જ્યારે કિસ્સામાં વિરુદ્ધ ન્યાય પ્રક્રિયા ચાલી રહી છે અને તે દરમિયાન વ્યક્તિનું મૃત્યુ થાય છે, ત્યારે તેની કાનૂની પ્રતિનિધિ આગળની પ્રક્રિયા માટે કોર્ટમાં હાજર રહે છે.
- કેસ: નાગેન્દ્ર વીઆરસ હરણ (1933) 37 સી.ડબલ્યુ.એન. 758 આ કેસમાં, તે માનવામાં આવ્યું હતું કે માત્ર ત્રાસી કાનૂની પ્રતિનિધિ નથી, કારણ કે તે વ્યાજબી રીતે સંપત્તિ સાથે જોડી નથી. ક. 2(11) હેઠળ આપેલી

વ્યાખ્યાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે કાનૂની પ્રતિનિધિ માત્ર તે વ્યક્તિ હોઈ શકે છે જે મૃત્યુ પામેલ પર નિર્ભર છે. કોઈપણ વ્યક્તિ જે મૃત્યુ પામેલ સાથે સંબંધિત છે તે કાનૂની પ્રતિનિધિ હોઈ શકે છે.

10 - મેસ્ન પ્રોફિટ્સ 2(12):

- "મેસ્ન પ્રોફિટ્સ" એટલે તે નફો જે વ્યક્તિ ગેરકાયદે કબ્જા કરી રાખેલી સંપત્તિમાંથી પ્રાપ્ત કરે છે અથવા સામાન્ય કાળજીપૂર્વક મેળવી શકે છે, સાથે સાથે આવા નફામાં વ્યાજ પણ શામેલ છે, પરંતુ ગેરકાયદે કબ્જા કરનાર વ્યક્તિ દ્વારા કરાયેલા સુધારા ના કારણે નફો શામેલ નથી.
- સમજાણ: મેસ્ન પ્રોફિટ્સનો અર્થ છે નુકસાન અથવા વળતર જે ગેરકાયદે કબ્જા કરનાર વ્યક્તિ દ્વારા અન્યના માલિકીની સંપત્તિમાંથી મેળવવામાં આવે છે. સંક્ષિપ્તમાં, મેસ્ન પ્રોફિટ્સ એ છે તે નફો જે વ્યક્તિ ગેરકાયદે કબ્જા કરેલી સંપત્તિમાંથી કમાતો હોય છે.
- કેસ: લૂસી કેચુવરીડ વીઆરસ મરીઅપ્પા ગાઉન્ડર, એ.આઈ.આર. 1979 એસ.સી. 1214 આ કેસમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે માન્યું હતું કે અન્ય વ્યક્તિ, જેમ કે કાયદાના માલિક દ્વારા ગેરકાયદે કબ્જા કરવાથી આ મુદ્દાના મેસ્ન પ્રોફિટ્સ માટે જવાબદાર છે.

11 - જંગમ મિલકત [ક. 2(13)]:

- "જંગમ મિલકત" માં ઉગતા પાકનો સમાવેશ થાય છે.

12 - વકીલ [ક. 2(15)]:

- "વકીલ" એ અર્થ છે કોઈપણ વ્યક્તિ જેને અદાલતમાં અન્ય માટે હાજર રહેવા અને દલીલ કરવા માટે અધિકૃત છે, તેમાં વકીલ, વકિલ અને ઉચ્ચ કોર્ટના વકીલ (માણ્યતા વકીલ)નો સમાવેશ થાય છે.

13 - નિર્ધારિત [ક. 2(16)]:

- "નિર્ધારિત" એનો અર્થ છે નિયમો દ્વારા નિર્ધારિત.

14 - જાહેર અધિકારી [ક. 2(17)]:

- "જાહેર અધિકારી" એનો અર્થ છે નીચેના આઠ વર્ગોમાંથી કોઈપણ વ્યક્તિ:

a) દરેક ન્યાયાધીશ;

b) દરેક સર્વભારતીય સેવા સભ્ય;

c) યુનિયનની સૈન્ય, નૌકાદળ અથવા વાયુસેનામાંના દરેક કમિશનિંગ અથવા ગેઝેટેડ અધિકારી, જ્યારે તેઓ સરકાર હેઠળ સેવા આપતા હોય;

d) અદાલતના દરેક અધિકારી;

e) દરેક વ્યક્તિ જે કચેરીમાં અન્ય વ્યક્તિને કેદ કરવા માટે સક્ષમ છે;

f) સરકારનો દરેક અધિકારી;

g) દરેક અધિકારી જે સરકારની તરફથી કાર્ય કરે છે;

h) દરેક અધિકારી જે સરકારના સેવા અથવા વેતન પર હોય, અથવા કોઈપણ કાયદો કરવા માટે ફી અથવા કમિશન માટે વળતર મેળવતો હોય.

અન્ય મહત્વપૂર્ણ શબ્દસમૂહો:

1. **શપથપત્ર:** શપથપત્રનો અર્થ સામાન્ય રીતે લખાણમાં શપથપૂર્વક અથવા નિવેદન આપવામાં આવે છે, ખાસ કરીને અધિકૃત મેજિસ્ટ્રેટ અથવા અધિકારીની સમક્ષ.
2. **અપીલ:** "અપીલ" નો અર્થ છે મામલાને નીચલી અદાલતમાંથી ઉંચી અદાલતમાં લઈ જવું અને પહેલા કોર્ટના નિર્ણયને રદ કરવાનો પ્રયાસ કરવો.
3. **દાવાનું કારણ :** દાવાનું કારણ એ દાવાનું મહત્વપૂર્ણ આધાર છે. કેસનો આધાર તે જરૂરી તથ્યોનો સંગ્રહ છે, જેને દાવાર્થાએ પુરાવા આપવા માટે જરૂરી છે.
4. **પ્રતિવાદી:** પ્રતિવાદી એ વ્યક્તિ કે જે સામે કોર્ટમાં દાવો દાખલ કરવામાં આવે છે. પ્રતિવાદી તે વ્યક્તિને દર્શાવે છે જે કાયદાનાદાવામાં પોતાના દાવાની રક્ષા કરે છે.
5. **વાદી :** વાદી એ વ્યક્તિ છે કે જે નાગરિક અદાલતમાં દાવો શરૂ કરે છે.
6. **SUIT :** કેસનો અર્થ સામાન્ય રીતે નાગરિક પ્રક્રિયા છે, જે લેખિત દાવા સાથે શરૂ થાય છે. તે કોર્ટમાં એક એવી પ્રક્રિયા છે જેમાં વ્યક્તિ પોતાની કેસ આગળ વધારે છે અને કાનૂની સંધિ મુજબ ન્યાય માંગે છે.
7. **મુદ્દો:** "મુદ્દો"નો અર્થ છે, જે મુદ્દો વિવાદ અથવા કાનૂની કાર્યવાહીનું મહત્વપૂર્ણ વિષય હોય છે. મુદ્દાઓને ત્રણ વર્ગમાં વિભાજિત કરી શકાય છે: (a) તથ્યના મુદ્દાઓ; (b) કાયદાના મુદ્દાઓ; અને (c) તથ્ય અને કાયદાના સંયુક્ત મુદ્દાઓ.
8. **જ્યુરિસ્ડિક્શન:** જ્યુરિસ્ડિક્શનનો અર્થ છે કોર્ટ અથવા અન્ય જાહેર સત્તાધિકારીની સત્તા જે કિસ્સાને નક્કી કરવા માટે આપવામાં આવે છે. તે કોર્ટની સત્તા છે જે તે કેસના નિર્ણયમાં વ્યાખ્યાયિત કરે છે.
9. **સમન્સ:** સમન્સ એ દસ્તાવેજ છે જે વ્યક્તિને કોર્ટમાં હાજર રહેવા માટે બોલાવે છે અથવા કોર્ટના અધ્યક્ષ અથવા અન્ય અધિકારીના સમક્ષ હાજર રહેવા માટે બોલાવે છે.
10. **દાવો (PLAINT):** દાવામાં દાવાનારની કેસ અને દાવાનું નિવેદન હોય છે. કોડના ઓર્ડર VIIમાં દાવાનું આયોજન છે.
11. **લેખિત જવાબ:** લેખિત જવાબ એ આરોપીનો જવાબ છે જે તે દાવા સામે લે છે. કોડના ઓર્ડર VIII નિયમ 1માં "લેખિત જવાબ" માટે આયોજન છે.

ઉપસંહાર

ઉપરોક્ત વ્યાખ્યાઓ અને શબ્દસમૂહો કોડને સમજવા માટે મહત્વપૂર્ણ છે. તેથી, વ્યાખ્યા કલમ એક પ્રકારની કાનૂની શ્રેણી છે, જે એક શબ્દકોશની જેમ છે.

પ્રકરણ 3 - સિવિલ કોર્ટની હકુમત

પરિચય:

આ કોર્ટને કોઈ કેસ સાંભળવા અને નક્કી કરવા, કોઈ પણ ન્યાયિક સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર છે. તે કાયદાકીય નિર્ણય અને ચુકાદા કરવાની સત્તા છે. જો કોઈ વિવાદ કોર્ટમાં તેના હકુમત વિના દાખલ થાય છે તો તે નકારવાનો અધિકાર ધરાવે છે. કોર્ટ દ્વારા હકુમત વિના પસાર કરાયેલ ડિક્રી અથવા આદેશ અમાન્ય છે. કોર્ટની હકુમત કાયદો દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે.

હકુમતનો અર્થ:

હકુમત શબ્દ લેટિન શબ્દ "જુરિસ" અને "ડિક્ટો"માંથી ઉદ્ભવ્યો છે, જેનો અર્થ "હું કાયદા દ્વારા બોલું છું". હકુમતનો અર્થ કોર્ટના કેસ સાંભળવાનો અને નક્કી કરવાનો અધિકાર છે. હકુમતનો અર્થ છે કે કોર્ટની સત્તાની હદ, તેની આર્થિક મૂલ્ય અને પ્રાદેશિક સીમાઓમાં ન્યાય કરવાનો અધિકાર. મુકદ્દમાના મુદ્દામાં હકુમત એક ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ પરિબળ છે. ક્યારેક પક્ષ હકુમતના સંદર્ભમાં વાંધો ઉઠાવે છે. વિવાદ એ આધાર બનાવવામાં આવે છે કે કોર્ટ પાસે તે ચોક્કસ કેસમાં સત્તા નથી. તેથી, પક્ષો દાવો દાખલ કરતી વખતે ખૂબ સાવધ રહેવું જોઈએ કે કેસ યોગ્ય કોર્ટમાં દાખલ થાય છે કે કેમ જે કેસને નક્કી કરવાની સત્તા ધરાવે છે.

હકુમતના પ્રકારો:

સિવિલ કોર્ટની હકુમત નીચે મુજબના શ્રેણીઓમાં વર્ગીકૃત કરી શકાય છે:

1. મૂળ/અપીલ કરનાર હકુમત:

- તેના મૂળ હકુમત હેઠળ, કોર્ટ દાવાઓ સાંભળી અને નક્કી કરે છે. જ્યારે તેની અપીલ હકુમત હેઠળ, કોર્ટ અપીલો નક્કી કરે છે. ઉદાહરણ તરીકે; નાગરિક ન્યાયાધીશ અને નાની કારણ કોર્ટોને મૂળ હકુમત છે જ્યારે હાઈકોર્ટ તેમજ જિલ્લા કોર્ટને મૂળ અને અપીલ કરનાર હકુમત છે.

2. આર્થિક હકુમત:

- આર્થિક હકુમતનો અર્થ છે કે દાવાના વિષયની મૂલ્ય. હાઈકોર્ટ અને જિલ્લા કોર્ટની આર્થિક હકુમત મર્યાદા નથી પરંતુ અન્ય કોર્ટો પાસે અનલિમિટેડ આર્થિક હકુમત નથી.

3. પ્રાદેશિક/સ્થાનિક હકુમત:

- પ્રતેક કોર્ટને તેના પોતાના પ્રાદેશિક/સ્થાનિક મર્યાદામાં હકુમત આપવા માટે સત્તા આપવામાં આવી છે, જે હદ આ વિસ્તારથી આગળ નહીં જઈ શકે.

4. વિવાદોના વિષય પર હકુમત:

- વિશિષ્ટ પ્રકારના દાવાઓને અલગ-અલગ કોર્ટો દ્વારા નિરાકરવામાં આવે છે. અન્ય શબ્દોમાં, અલગ-અલગ કોર્ટોને વિવિધ પ્રકારના દાવાઓ નક્કી કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. ઉદાહરણ તરીકે, કુટુંબ કોર્ટને કૌટુંબીક મામલાઓ સંબંધિત દાવાઓ નક્કી કરવાની હકુમત છે.

કલમ 9 - સિવિલ પ્રોસિજર કોડ :

કલમ 9 સિવિલ પ્રોસિજર કોડ માં ભારતના સિવિલ કોર્ટની હકુમત સાથે સંકળાયેલ છે. આને જાહેર કરે છે કે કોર્ટને તમામ નાગરિક સ્વભાવના દાવાઓની તપાસ કરવાની હકુમત છે, બગડાવાવા માટે, કોઈ દાવા જેની તપાસ સ્પષ્ટ અથવા નિરાકૃત રીતે અવરોધિત છે.

શરતો: એક સિવિલ કોર્ટને દાવા નક્કી કરવાની હકુમત છે જો બે આવશ્યકતાઓ પૂરી થાય છે:

1. દાવો દીવાની સ્વરૂપ નો હોવો જોઈએ.
2. આવા દાવાની cognizance સ્પષ્ટ અથવા નિરાકૃત રીતે અવરોધિત ન થઈ હોય.

દાવો દીવાની સ્વરૂપ:

અર્થ:- ‘નાગરિક દાવો’ કોઈ કાયદા દ્વારા સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો નથી. કોઈ પણ દાવો જે ગુનાહિત સ્વભાવનો ન હોય તે નાગરિક દાવો ગણવામાં આવે છે. કોઈપણ દાવો જે નાગરિક અધિકારોની નિર્માણ અને અમલ સાથે સંબંધિત છે તેને નાગરિક દાવો તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય છે.

સ્વભાવ અને વ્યાપકતા: ‘નાગરિક સ્વભાવનો દાવો’ શબ્દ પાત્રત્વના અધિકાર અને જવાબદારીઓ ક્વર કરશે. રાજકીય અને ધાર્મિક પ્રશ્નો નાગરિક દાવામાં આવતો નથી. જો દાવાની મુખ્ય બાબત જાતિ અથવા ધર્મ સાથે સંબંધિત છે તો તે નાગરિક દાવા તરીકે ગણવામાં આવતું નથી.

સેક્શન 9 સ્પષ્ટ કરે છે કે એક દાવો જેમાં માલિકીના અધિકાર અથવા પદના અધિકાર વિશે દાવો કરવામાં આવે છે, તે નાગરિક દાવો છે, ભલે તે અધિકાર ધાર્મિક રીતિ અથવા કાર્યક્રમો પર આધાર રાખે.

કોર્ટને તે પ્રશ્નોને પણ નક્કી કરવાની હકુમત છે, જે નાગરિક સ્વભાવનું મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્ન છે.

ઉદાહરણ:

- I. માલિકીના અધિકાર સાથે સંબંધિત દાવાઓ,
- II. પૂજા માટેના અધિકાર સાથે સંબંધિત દાવાઓ,
- III. ધાર્મિક જુલસ કઢાવાની સાથે સંબંધિત દાવાઓ,
- IV. નાગરિક ભૂલોના કારણે નુકસાન માટે દાવા,

- V. કરારના વિશિષ્ટ પરફોર્મન્સ માટે દાવા અથવા કરારના ઉલ્લંઘન માટે નુકસાન માટે દાવા,
- VI. નાગરિક ભૂલ માટે નુકસાન માટે દાવા,
- VII. વિવાહના વિસર્જન માટે દાવા, વગેરે.

વિચારણાનો અધિકાર (Cognizance) અવરોધિત નથી:

- એક claimant પાસે દીવાની સ્વરૂપનો દાવો હોય છે તે નાગરિક દાવો શરૂ કરવાની શક્તિ ધરાવે છે જ્યારે તેનું cognizance અવરોધિત ન હોય, સ્પષ્ટ અથવા નિરાકૃત રીતે.
- સ્પષ્ટ અવરોધિત દાવા: કોઈ દાવા જે કોડ દ્વારા સ્પષ્ટ રીતે પ્રતિબંધિત છે તે નોંધપાત્ર છે. દાવો તે સ્પષ્ટ રીતે અવરોધિત છે જ્યારે તે statute દ્વારા પ્રતિબંધિત છે.
- આ રીતે, સેક્શન 11 નવા ટ્રાયલને અવરોધિત કરે છે જે પહેલાથી જ એક પાત્ર કોર્ટ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવ્યું છે.
- સંક્રિતિક રીતે અવરોધિત દાવા: જ્યારે કોઈ વિશિષ્ટ ઉપાય statute દ્વારા આપવામાં આવે છે, તે એવા વ્યક્તિને મનીજ કરવામાં આવી છે, જે કોઈ અલગ પ્રકારના ઉપાયની જરૂર હોય તે statute દ્વારા આપવામાં આવે છે. જ્યારે એક કાયદા એક ફરજ બનાવે છે અને તેની કાર્યક્ષમતા ચોક્કસ રીતે નિર્ધારિત કરે છે, તે કાર્યકર્તા અન્ય રીતે અમલમાં ન લાવી શકાય.

N.K.PATEL, LAW COLLEGE, PALANPUR